

Илија Марчетић

Докторанд, Универзитет у Београду  
Православни богословски факултет  
Београд  
ilijamarcetic@gmail.com

УДК: 27-9:27-284

## Пастирско-богословска сарадња цара Маркијана и Светог Лава Великог у чувању православне христолошке вероисповедне мисли Цркве

*Сажетак:* У овом богословском раду је описан однос између Цркве и световне царске власти по питању очувања православне хришћанске вере у времену одржавања Халкидонског васељенског сабора. Рад обрађује и тему хришћанског цара како се она тумачи у списима Светог Лава Римског и Светог Флавијана Цариградског. Препознавање евтихијанског кривоверја и духовно-богословска борба против монофизитског учења довела је до нарочитог зближавања на релацији Константинопољ — Рим, односно до изразите сарадње цара Источног римског царства Маркијана и епископа римско, папе Лава Великог. Сарадња царске власти са изразитим хришћанским мислиоцима у времену одржавања Халкидонског сабора довела је и до потпуног очувања православног учења о Богочовеку као истинитом Богу Логосу који је Носилац двеју природа, божанске и човечанске.

*Кључне речи:* Црква, Халкидон, Логос, Богочовек, Субјект, природа, Оваплоћење.

### 1. Верске и историјске прилике

Обраћењем цара Константина у променило се много тога римском друштву. Хришћанска вера која је до Миланског едикта (или до Галеријевих указа, на Истоку чак и до Ликинијевог свргавања са власти) била забрањена, постала је поштованија од осталих верских заједница већ током IV века, а на васељенским саборима у Никеји 325. г. и у Константинопољу 381. г. правоверно хришћанство је, након озбиљних теолошких полемика са неправоверним аријанством, доспело до уважавања државне религије. Хришћански клир, до тада прогањан и спутаван, био је награђен привилегијама, а епископи, предводници хришћанских заједница, већ су били високоделотворне верске вође својих ехаристијских заједница који су следбенике хришћанског учења, тј. своју паству провели кроз опасна времена првобитно паганских, а потом и аријанских прогона. Након цара Теодосија I сасвим је било уобичајено да се епископима дозволе и судска овлашћења, и њихов углед у тада

хришћанској држави био је велик, нарочито код хришћанских римских царева. Што се тиче паганства и незнабожачких религиозних система, они су некако природним историјским путем све више слабили, многи култови су сасвим нестали, а понекад су били и подривани од стране државне власти ако нису били на добро и просперитет новог римског друштва. Ипак, поступци царских власти су много утицали, али не и превасходно одлучујуће (јер је хришћанско обраћење духовни догађај појединца као личности), на промену религијске слике становништва у царству. Захваљујући важности као и посвећености хришћанских цркава у појединим градовима на Истоку Римског царства, многи источни градови су успели да од царских власти добију велике привилегије и статуте.<sup>1</sup>

У складу са таквим разматрањем, може се навести и податак да је Јевсевије Памфил, епископ кесаријски, навео податак да му је цар Константин послао писмо којим му тражи педесет украшених примерака Светога Писма из скрипторије града Кесарије да би биле од духовне користи све бројнијим литургијским заједницама у Константинопољу (*Црквена историја* VC 4, 36).

Па ипак, постављало се питање за хришћански ум: како је потребно поставити се према друштвеним вредностима у новом световном окружењу. Тако се наметнуло и питање да ли хришћани имају потребу да врше државну јавну службу. Због оваквих и сличних питања одржавани су помесни црквени сабори, као на пример, у Арлу у Галији 314, у Анкири у Галатији између 313. и 316. г. или, пак, у Неокесарији у Понту пре 319. године. Елвирски сабор у Шпанији је јасно истакао да ниједан хришћански свештеник или мирјанин не сме учествовати у незнабожачким култовима, бити учесник или судеоник у гладијаторским играма или другим неморалним и раскаланим јавним друштвеним забавама (Елвира, канони 2, 3).<sup>2</sup> Клиру није било дозвољено да се бави трговином нити да своју робу продаје, иако му није забрањено да користи заступнике који би деловали у његову корист. Зеленашење је анатемисано, и код клира и верника, у новом окружењу уном искушења и опасности по хришћански идентитет захтевала се ранохришћанска моралност и друштвена дисциплина. Занимљиво је да је Елвирски шпански помесни сабор забранио поновну удају хришћанским супругама и када су напуштале своје неверне супружнике ако су били крштени у Цркви (канон 8, 9).<sup>3</sup> Исти помесни сабор је, нажалост, усвојио и некоректну одредбу која се односи на питање брака клирика. Помесни са-

<sup>1</sup> С. Мичел, *Историја њозної Римскої царсїва 284–641*, превео са енглеског У. Миливојевић, Београд 2010, 351. Погледати сличне констатације код R. Lane Fox, *Pagans and Christians*, London 1985, 664.

<sup>2</sup> С. Мичел, *Ibid.*, *ibid.*

<sup>3</sup> *Ibid.*, *ibid.*

бор је инсистирао да епископи, презвитери и ђакони не смеју испуњавати интимне брачне дужности ако се имају сматрати регуларним припадницима црквеног клира. Овом присилном целибату за клир, који је препоручио овај помесни сабор, супротставиће се Први Васељенски сабор 325. г. који је допустио брачни клир у хришћанској Цркви. Историчар Т. Д. Барнс (T. D. Barnes) је у својим студијама објавио истраживања о томе да су седамдесетих и осамдесетих година IV века хришћани у великој мери бројчано превазишли пагане и у римској државној структури.<sup>4</sup> Према његовом тврђењу, још у време цара Константина и Констанција II хришћани су били фаворити за већи број државних високих служби: за преторијанске префекте (*praefecti praetorio*), градске префекте (*praefecti urbis*) Рима и Константинопоља, проконзуле Африке и Азије, комесе Оријента (Истока), као и за врховне заповеднике војске (*magistri militum*). Историчар Р. фон Хелинг износи мало другачије податке: он пише да је за време Константинове владавине приближно 20 процената хришћана било у високој државној администрацији, за време Констанција приближно 22 процента, а за време владавине цара Грацијана приближно 50 процената хришћана у високој државној администрацији. Према његовој процени релативно је велики број паганских службеника био укључен у време првих римских хришћанских царева, те су, према њему, тек у последњем кварталу IV века римске аристократске породице биле бројније у хришћанском верском опредељењу.<sup>5</sup> Ипак, Барнс истиче да је бројност хришћана у римској аристократији била већа, чак подсећа и на истраживања историчара Дејвида Новака који је нашао да су на почетку треће деценије IV века, дакле, у Константиново време, већина конзула као и *praefecti urbis* били хришћанске вероисповести. Према Барнсовим истраживањима навешћемо неколико високих царевих представника или *praefecti urbis* (градске префекте) за које знамо да су као хришћани постављени од стране цара Константина у периоду од 317. до 337. године: Акилије Север, Аникије Јулијан, Аникије Паулиније, Публилије Оптатијаније Порфирије, Луцерије Вериније и Петроније Пробијаније.<sup>6</sup> Потребно је истаћи да је антички хришћански писац Лактанције поједине Константинове сараднике такође, навео поименце у својим делима. Стога Барнс истиче да су и Константин и Констанције прижељкивали и постављали људе привржене хришћанској вери у високу државну службу, у знатно већој мери него пагане.<sup>7</sup>

<sup>4</sup> T. D. Barnes, *Statistics and the conversion of the Roman aristocracy*, *The Journal of Roman Studies* 1995, 135–147.

<sup>5</sup> R. von Haehling, *Die Religionszugehörigkeit der hohen Amsträger des römischen Reiches seit Constantins I. Alleinherrschaft bis zum Ende der Theodosianischen Dynastie*, Bonn 1978, 614–618.

<sup>6</sup> T. D. Barnes, *Ibid.*, 143.

<sup>7</sup> *Ibid.*, 144.

Вероватно је слично било и са стањем у војсци. Могло би се рећи да је државна християнизација римске војске почела стављањем Христовог програма на војничке штитове. Римски војници су прихватили и развили хришћанску верзију римске владарске идеологије. Написали смо „државна християнизација“ римске војске у смислу да је иницијатива дошла од цара и зато што је християнизација римских војника почела много раније, још од апостолског периода и многих хришћанских мученика из редова војске, понекад чак и заједно пострадалих, као што су 40 светих мученика севастийских и хришћански одред војске који је пострадао у провинцији Илирикум за време Марка Аурелија.

Оно што је значајно у предлогу епохе християнизације Римске државе јесте да су и хришћани и пагани у имали обавезу да раде заједно, и проналазе начина око усаглашавања како да њихова верска припадност не спречава њихове државничке способности и дужности, као и да обрете пажњу на чињеницу да је потребна међусобна сарадња.<sup>8</sup> Савез Цркве и християнизоване државе односио се на историју позног Римског царства. Након Константинове владавине црквена јерархија је постала део римског провинциалног система. Што се тиче епископија у тим новим околностима, може се извести поуздан закључак да је сваки град имао епископа чија је епархија (епископија) обухватала и мања места у градској околини (села и мања насеља) те је Епископ био одговоран за рукополагања клира и у тим мањим местима. Као предводник верске заједнице у већој географској области посебно се издвајао Митрополит, који је био дужан да два пута годишње сазива у јерархијском погледу подређене епископе ради разматрања питања у животу и мисији црквене заједнице. Улога Епископа у новој християнизованој држави је постала веома значајна и његов избор је, према сведочанствима, био и резултат наклоности његове пастве, мада је, ипак, био потврђиван од стране скупа других епископа, обично на неком локалном сабору. Паства је имала значајну улогу у поштовању Епископа. Не треба заборавити да је епархијска паства године 386. помогла свом епископу Амвросију Миланском да се одупре државној полицији Валентинијана II приликом опсаде главног храма у Милану. Исто тако, хришћанска паства је подржала свог епископа Василија (Великог) у Кесарији Кападокијској када се овај велики учитељ Цркве сукобио с царем Валенсом и префектом Модестом. У таквом друштву, након одржавања Ефеског сабора и након потписивања *Томоса сједињења* 433. г. којим је усаглашена вера Св. Кирила Александријског са вером антиохијских учитеља Цркве, Цркви је посебно био наклоњен религиозни брачни пар на државној власти су источноримски цар Маркијан и његова супруга, царица Пулхерија, сестра цара Теодосија II.

<sup>8</sup> С. Мичел, *Ibid.*, 353.

## 2. Успон цара Маркијана и његов рад са Лавом Великим на очувању православне христологије

Када је 450. г. завршила владавина Теодосија II, још није било познато ко ће наследити цара на престолу. Током једномесечног интерегнума управљање царством преузела је Пулхерија, која је као царева сестра била у тим моментима једини владар. Велику улогу у даљој историји царства одиграо је и врховни заповедник војске Аспар. Питање управљања хришћанским царством Пулхерија је решила и саветовањем са овим заповедником. За супруга је изабрала официра трачанског порекла по имену Маркијан који је служио под Аспаревом командом.<sup>9</sup> Постоје историјска мишљења о томе да се Теодосије био договорио са Пулхеријом да она буде у браку са Маркијаном. Самоме цару Маркијану ово је био други брак. У сваком случају, будући трачанског порекла из области ромејског Илирика из веома скромне средине, Маркијан је имао војничку каријеру у успону. Одиграо је значајну улогу у походима римске војске против Персијанаца и Вандала. Године 431. провео је једног време у заробљеништву код Вандала. Нарочито се истакао као успешан војник код Аспара, царевог генерала, који је имао титулу врховног генерала целог Истока, *magister militum per Orientem*.<sup>10</sup> Међутим, Аспар није могао бити кандидат за евентуалног цара јер је био аријанац. Током времена Маркијан је постао веома популаран сенатор у Константинопољу и омиљена личност у друштву. Када је Пулхерија преузела власт над царством, била јој је потребна и подршка номиналног супруга и, захваљујући и репутацији коју је имао код Аспара, Маркијан је изабран за цара. Како је царица из религиозности неговала врлину девствености, брак са Маркијаном је био номиналан. Крунисање Маркијана за цара је обављено 25. августа 450. г. Према сачуваним историјским изворима, то је био први случај религијске церемоније крунисања који је, након тога, заживео и на Западу.

Маркијан се врло брзо показао као цар модератор и реформиста: учинио је извесне напредне кораке у економији, нарочито по питању опорезивања у корист становника, што му је донело још већу популарност. Извршио је и реформу морнарице на стабилнијим економским подлогама. Свој алтруизам цар је са царицом показивао и током неколико природних непогода, земљотреса, када је притицао са изобилном помоћи онима који су патили од његових последица. Своју визију цара схватао је веома одговорно. Његов начин владавине осликан је у његовој сентенци: „*Наш њосао је да бри-немо за човечанство*“. Услед те бриге почео је са споменути економским

<sup>9</sup> С. Мичел, *Ibid.*, 163.

<sup>10</sup> Према *Catholic Encyclopedia*, url. <http://www.newadvent.org/cathen/09644a.htm>, 30. 05. 2013.

реформама пошто је био свестан да су његови претходници потраживали необично високе порезне квоте. Историја је забележила још једну меру која га је учинила популарним владарем: Маркијан је одбио да плаћа данак за мир хунском краљу Атили који је његов претходник Теодосије уредно измиривао. Овакав поступак цара омогућило је да се многа финансијска средства сачувају у државној каси, као и да изгубљено достојанство Источног царства буде повраћено. Пошто су Хуни започели сукоб са Францима, нису могли истовремено ратовати и са Маркијаном. Свакако, цар је за ово знао и имао је то у виду када је одбио да плаћа овај данак.



Представа цара Маркијана  
као заштитника вере, око 450. г.

Ипак, Маркијанов највећи допринос ромејској цивилизацији био је у томе што је одлучио да буде заштитник православне вере. Будући религиозан и правоверан, непосредно после крунисања започео је и писмену преписку са папом Лавом молећи његове предане молитве. Пулхеријина религиозност је, такође, била позната у царству. Негујући врлински хришћански живот, она се заједно са својим сестрама Аркадијом и Марином заветовала на целибат и наставила да подржава деловање Цркве. О томе колико су оне биле утицајне на царском двору још за време Теодосија, свог брата, сведочи и натпис на царском стубу на константинопољском тргу Хевдомон који је указивао на царску статуу: „*Наш џосџодар Теодосије, џобожни и срећан Авџуст, император и најмоћнији џиријумфатор над варварским народима, вечни и универзални џобедник, са висине се радује молићвама својих сестара.*“<sup>11</sup> Ово историјско сведочанство приказује њихову популарност и значајну улогу у систему царске власти.

Пулхерија се највише истицала међу Теодосијевим сестрама. По именима царевих сестара Пулхерије и Марине носила су имена чак и неке од цариградске градске четврти. Пулхерија је стекла велико материјално богатство, а након Теодосијеве женидбе основала је и сопствено домаћинство. Имала је утицај и приликом избора братове невесте Атенаиде, образоване ћерке атинског софисте Леонтија. Атенаида је била крштена у и добила је име Евдокија, а за августу је проглашена 423. године. Цар Теодосије је имао са њом ћерку Ликинију Евдоксију, која се удала за западноримског цара Валентинијана III, чиме је појачан Евдокијин утицај на царском двору, али и њено супарништво са заовом Пулхеријом. Иако љубитељка неоплатонистичке философске мисли, Евдокија је у Цариграду имала значајно пријатељство са светитељком Меланијом Римљанком која је заједно са царем Теодосијем утицала на њено поклоничко путовање у Свету Земљу, а након

<sup>11</sup> С. Мичел, Ibid., 153.

повратка у царски град то путовање је потврдило Евдокијину хришћанску репутацију која је понекад довођења под сумњу. Можда нам најбољу слику о Пулхеријином утицају на царском двору пружа црквени историчар Сократ Схоластик, који истиче да високо порекло цара Теодосија није удаљило од смерности једног верника, као и да је заједно са сестрама проводио врлински живот у молитви и посту (*Црквена историја* VII, 22). Врло је могуће да је Пулхерија била главни покретач царског развоја верске политике. Свети Кирило Александријски је у својој *Посланици њобожном цару Теодосију о њишању њраве вере* из 431. г. описао Пулхерију као „ону која учесћује у сћарању и уйрављању царсћвом.“<sup>12</sup>

Сасвим је сигурно да су Пулхерија и њене сестре искрено подржавале поштовање Богородице и оправданост назива „*Богородица*“, тако да је неколико цариградских храмова било посвећено Богородици и пре усвајања теолошког учења о Богородици и о реалном оваплоћењу Бога Логоса као суштинског дела хришћанске вере и сотириологије. Дакле, Пулхерија је са царем братом Теодосијем, а потом са царским супругом Маркијаном била важан учесник у запаженим верским полемикама током овог периода и током несторијанске кризе 431. г. као и током монофизитске полемике која се нарочито распламсала после разбојничког сабора у Ефесу 449. г., што је, свакако, морало довести до осуде монофизитског учења на Халкидонском сабору 451. године.<sup>13</sup> Брак са Маркијаном је склопљен 450. г. и од тог времена религиозни царски пар заједнички делује по питању заштите правоверног учења Цркве. Недоумице по питању одношења православних христолошких тема са неправославним већ тада су у великој мери нарушиле миран живот црквене заједнице. Верско помирење постигнуто 433. године је нарушено тиме што је евтихијанство до крајње мере негирало антрополошку реалност у Спаситељевој Личности. Разбојнички сабор у Ефесу, *Latrocinium Ephesinum*, 449. г. показао је да монофизитство прети да угрози правоверно учење и по питању хришћанске сотириологије, јер привидно и непотпуно примање људске природе од стране Христа у евтихијанству значи, заправо, и привидно спасење људи, што, свакако, није нити може бити киригматичка наука православне вере. Лав Велики, епископ римски,<sup>14</sup> већ је био реаговао на одлуке Разбојничког сабора у својој

<sup>12</sup> Ibid., 155.

<sup>13</sup> Ibid., *ibid.*

<sup>14</sup> Личност и богословско умеће Светог Лава Великог, папе римског (од 440. до 461. г.), били су од неизмерне важности у времену евтихијевског христолошког спора. Његово разумевање о коезистенцији двеју природа (божанске и човечанске) у једној Личности Бога Логоса јасно су истакнуте у његовим делима и пре и након одржавања Халкидонског сабора. Када Лав пише *Totus Christus in suis, totus in nostris* (*Свецели Христос у свом сојсћивеном Божансћиву, свецели у нашем човечансћиву*) то разумемо, свакако, у смислу да је Христос, као Оваплоћени Бог, Носилац двеју природа и да су карактеристике божанске природе сје-

преписци са царем Теодосијем, молећи га да сазове нови црквени сабор и обнови православно учење. Лав је молио цара да ради „Свешће Тројице једне сушћине и ради Свешћих Анџела Христџових“ чува истину православне вере и да се заузме за одржавање новог сабора од васељенског значаја. У молбама цару је истакнуто и то да би и евтихијанци требало да се подсети истине о Господњем Оваплоћењу које су Свети Оци и Учители Цркве брижно описали и у правоверном учењу сачували одлукама Никејског и Константинопољског (првог Цариградског) сабора и потвдили кроз учење Светог Кирила Александријског (овај део Лавовог размишљања је веома важан за разматрање, јер се Лав пројављује као доследни наследник Кирилове христолошке мисли о Једној Личности Хрисловој, *de una Persona Christi*, комент. аут.)<sup>15</sup> на Васељенском Ефеском сабору (431).

Била је несрећа за црквену заједницу што се Диоскор Александријски ставио на страну Евтихија и против православног патријарха константинопољског Флавијана. Додатни проблем је настао из разлога што су непросвећени Кирилови наследници почели да тврде да је Христова људска природа, у смислу да се сјединила са Његовом божанском природом, престала бити једносуштна нашој природи. Евтихије је нарочито наглашавао наведену тврдњу. Проблем је био у томе што су се они, у своме погрешном тумачењу, позивали и на то да је Никејски сабор потврдио да је Христос према природи једносуштан Оцу, а не и да је једносуштан људима. Диоскорово брутално понашање на Разбојничком сабору је показало да су епископи Александрије у могућности да врше црквену диктатуру над целим хришћанским ромејским Истоком. Позната је историјска чињеница да *Томос* папе Лава патријарху Флавијану није ни прочитан на том сабору. Све је то довело до тога да царски пар Маркијан-Пулхерија за један од својих верских задатака узме окончање велике моћи александријских епископа, нарочито еквивалентно еклесиолошким одлукама II Васељенског сабора, канон 2.<sup>16</sup> Након владавине Теодосија, царски пар је заиста успео да поч-

---

дињене са особинама људске природе у јединственој Личности Хрисловој. То практично значи да само уз Субјект, уз Личност Хрислову као Вршиоца радње, природе могу да имају *communio*; следствено томе, оне то не би могле саме за себе без Субјекта у којем су сједињене. Притом, је Лав изричито водио рачуна о томе да је Субјект у којем се сједињују две природе уистину предвечна Личност Бога Сина, Друга Личност од Свете Тројице.

<sup>15</sup> Сасвим је јасно да је Свети Кирил увек био спреман да одбаци аполинаријевство као и несторијанство и да јасно потврди своју веру да је у Господу Исусу Хрису у потпуности сачувана савршена људска природа (нарочито у Кириловим *Писмима Сукценсу*), али је Кирило често у примени богословског речника био недовољно доследан, као у случају наизменичне употребе термина „природа“ и „ипостас“ (комент. аут.).

<sup>16</sup> Канон 2, Другог Васељенског сабора у Константинопољу 381. године: „Ејископџи да не ѝрелазе изван ејископџије у цркве ван гранаца, нишћи да смућују цркве, нећо ѝрема канонима, Ејископџи александријски да уйравља само у Ејићџиу, Ејископџи Исџока да ејископџују само на Исџоку, уз очување ѝрвенсџава ѝризнаћих Никејским канонима Анџиохијској цркви.“



не са остварењем замисли о сазивању новог репрезентативног Васељенског сабора.<sup>17</sup> Постојао је још један проблем по питању црквеног живота, а то је питање Флавијановог наследника Анатолија. Свети Анатолије, архиепископ константинопољски, дошао је на црквену катедру након страдања Светог Флавијана, за време Теодосија Млађег и био је у почетку подржан и од стране Диоскора, пошто се Диоскор надао да ће га придобити за монофизитску страну. Не смео заборавити и што је Анатолије био пореклом из Александрије. Међутим, Анатолије је јавно још једном осудио и несторијанство, али је иступио и против Диоскора осудивши монофизитско учење. Тим поступцима отклоњен је мрак сумње који је претио да угрози општење папе Лава са новим цариградским патријархом Анатолијем.



Свети Лав Велики, *ἡγία* римски, фреска у манастиру Св. Ђорђа у Сџаром Наџоричану, око 1317. г.

Вратимо се поново питањима христолошког догословља. Ради прегледности изнећемо део реченице из *Халкидонској Ороси вере* и на грчком и на латинском језику који истиче да је предвечни Бог Логос, као Оваплоћени Бог, једини Субјект, тј. Вршилац радње, предиката: „Ἐπόμεινοι τοίνυν τοῖς ἁγίοις Πατέραςιν, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογεῖν Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ... ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν μονογενῆ, Θεὸν Λόγον Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν“ (Mansi VII, 116); „Sequentes igitur sanctes Patres, unum eudemque confiteri Filium et Dominum nostrum Iesum Christum ... unum eudemque Filium et unigenitum Deum Verbum, Dominum Iesum Christum“ (Mansi VII, 115), односно у српском преводу: „И тако слеђујући Светим Оцима, сагласно поучавамо исповедати једног и истог Сина, Господа нашег Исуса Христа... *ἡγία* *Исџој* *једној* *Сина* *Јединородној*, *Боја* *Лојоса*, *Госџода* *Исуса* *Христџа*.“

Као што је испоњено у догословској студији Дејвида Кофеја,<sup>18</sup> овај део Халкидонског Ороса указује на то да се са посебном пажњом разматра питање Христове Личности, и то Христа као „*Исџој* *једној* *Сина* *Јединородној*, *Боја* *Лојоса*“ тако да када *Орос вере* разматра питање Христове Личности, он разматра питање Бога Логоса. Следствено томе, можемо рећи да је *Орос вере* „про-кириловски“ документ где је *Томос ἡγία* *Лава* био од велике помоћи у смислу очувања учења целовитости човештва (човечанске приро-

<sup>17</sup> J. Maјендорф, *Имџеријално јединствено и хришћанске геодџе*, Црква од 450. до 680. године, превео са енглеског J. Олбина, Крагујевац 1997, 149.

<sup>18</sup> D. Coffey, 'The Theandric Nature of Christ', *Theological Studies* 60, Marquette University, 1999, 410.

де) у Христу. Према христолошким питањима, дакле, Црква на Истоку и Западу је потврдила *Халкидонским Оросом вере* јединство у вери, и царска власт је помогла одржавању и правоверности и мира међу Црквама. Декретом царева Маркијана и Валентинијана од 27. јануара 452. г. обзнањено је да су верске импликације Халкидонског сабора обавезне за све припаднике Васељенске Цркве и да „нико, ни свештеник ни владин службеник или било ко други, од сада па надаље, не сме да јавно расправља или уводи јавну дискусију о хришћанским питањима вере по питању онога што је Сабор правилно изложио и решио“.<sup>19</sup> Непоштовање овог закона могло је довести до удаљавања са клирикалне или световне државне службе. Међутим, осим што ће се јавити проблем тзв. „дохалкидонских Цркава“ и проблем монофизитства у круговима палестинског монаштва,<sup>20</sup> о чему ће папа Лав увелико писати и након Халкидонског сабора, у вези и са световним властима и са појединим нетеолошким и више практично-еклесиолошким одлукама Сабора, јавила су се проблематична питања између Римске цркве и световних власти, тј. цара Маркијана. На основу посредовања царице Пулхерије, као и на основу теолошких трактата константинопољског патријарха Анатолија, Флавијановог наследника, папа Лав је признао Анатолија за доследног и праведног епископа Константинопољске цркве. Међутим, папа се није могао сагласити, без обзира на проблематичну ситуацију око епископа Диоскора, да се уважи саборска одлука да епископска катедрa Константинопољске цркве буде важнија по преимућству од епископске катедре Александријске цркве. *Пишање 28. канона Халкидонскої сабора* се јавило као нови проблем на релацији односа између папе Лава, цара Маркијана и архиепископа Анатолија.

### 3. Питање 28. канона Халкидонског сабора у сагледавању односа између царских световних власти и Римске цркве

Ангажовање Цркве на Западу, односно Цркве Рима, око искрслих христолошких питања на Истоку заслуга је папе Лава и његових братских, фратерналних односа са патријархом Флавијаном. Не сме се заборавити да је своја залагања по питању заштите православне христологије папа Лав почео још као ћакон, саветник Светог Келестина, епископа римског, у циљу сузбијања несторијанске јереси. То Лавово ангажовање као тадашњег папиног саветника је било од велике важности за Цркву, јер папа Келестин је

<sup>19</sup> J. Мајендорф, *нав. дело*, *ibid.*, 163.

<sup>20</sup> До првог снажнијег противљења Халкидонском сабору у дошло је у Палестини: велики број припадника монаштва потпомогнута политиком бивше царице Евдокије, Маркијанове противнице по питању политике, побунио се против епископа Јувеналија Јерусалимског, а тиме и против верске про-халкидонске политике цара Маркијана.

осудио Несторијеву јерес на помесном италијанском црквеном сабору 430. године, дакле, пре одржавања Ефеског сабора. Лавово умеће у разматрању питања христолошке природе је заиста похвално и изузетно, без обзира на то што се понекад чини да је та умешаност у богословске дилеме била помало коришћена и за учвршћивање папског ауторитета који папа по питању јурисдикције, у Лавовом време, није имао не само на Истоку, него ни на Западу. Следствено томе, у обавези смо да одговорно истакнемо Лавов труд по питању христолошког учења Цркве и његов напор по питању латинске еклисиологије, која није имала толико значајни евхаристијско литургијски идентитет, него више правно дисциплинарно поимање. Лав није творац такве еклисиологије, она је постојала већ раније код појединих (не и свих) латинских писаца. Ипак, очигледна је Лавова изврсна саветодавна улога, и морамо поштовати догматски ауторитет његове исправне теолошке мисли кад је у питању христологија.

Долазимо и до постављеног питања о саборском прихватању 28. канона, чија важност је веома битна за историју устројства Цркве на Истоку. Текст канона<sup>21</sup> изразито сведочи следеће интенције: 1) Владајући царски пар, Маркијан и Пулхерија, имали су јасну жељу да се Рим и Константинопољ покажу као удружени царски центри ради постизања бољег верског јединства, али и ради приврженијег промовисања оне вере коју царски двор нађе за сходно да буде подржана. Наравно, може се чинити да је ова царска и саборска одлука делимично уперена против ауторитета Александријске цркве. Текст канона јасно упућује и на присутност политичке терминологије која описује „стари и нови Рим“ као црквене центре почастоване „присутношћу цара и Сената“; 2) Канон је коначно и формално подржао идеју Цариградског патријархата и давање цариградском Епископу искључива права да посвећује епископе и митрополите у три царске епископије: Тракији, Понту и Азији (сетимо се да је до тада положај Цариградског патријархата био углавном почасни). Потребно је сада приметити да од ове две интенције 28. канона Халкидонског сабора, друга је више и са примесам практичне природе. Међутим, прва интенција овог чувеног канона јасно показује да су Риму и Цариграду дате почаст *само из њолијичких разлоја, а не из теолошких!* То је, такође, нешто што треба имати на уму приликом разматрања и вредновања канонских

<sup>21</sup> „У свему следећи одлукама Светијих Отаца, и знајући сада њрочићано њравило стјојичину њедесет најдољудивијих Ејискоја, сабраних од, њодожне усјомене, Теодосија Великој, дившеј цара у царском Констјантинјољу, Новом Риму, истјо њо и ми одређујемо и изјасавамо о њрвенстјивима најсвјетјије Цркве истјој Констјантинјољу, Новој Рима. Јер су и њресјољу стјарој Рима, зајшо шјо је шјај њрад царстјивујући, Оци с њравом даровали њрвенстјива. И следујући истјом циљу, стјојичину и њедесет најдољудивијих Ејискоја, дали су једнака њрвенстјива најсвјетјијем њресјољу Новој Рима...“ Према Р. Поповић, Васељенски сабори, Први, Други, Трећи и Четврти — одабрана докуменја, Београд 2012, 360.

импликација овог канона. Преимућства Рима и Константинопоља имају само политичку, али не и богословску обојеност. Та почасна преимућства су допуштена благовољењем Отаца Сабора, а не представљају дожанску институцију, нарочито не импликацију такозване „римске апостолске катедре“. Све ово је било у супротности са напред описаном еклисиологијом папе Лава која је овим каноном у већој мери негирана. Папа је о томе изричито писао након одржавања Халкидонског сабора. Он је и даље сматрао да су само три апостолске катедре, Римска, Александријска и Антиохијска, као „три Петрове столице“, и то на основу првог Nikeјског сабора (према преимућству) важније од Цариградског патријархата чије се оснивање, дакако, и оспорава, у смислу да је у супротности са 6. каноном првог Nikeјског сабора.<sup>22</sup> То је био основни аргумент и римских легата и самога папе: 28. канон Халкидонског сабора је у супротности 6. канону првог Nikeјског сабора. Притом се од стране представника Римске Цркве вешто заобилази 3. канон Другог Васељенског сабора који указује част Константинопољској цркви.<sup>23</sup>

Иако је последња реч на Сабору била изречена од стране председавајућег који је износио вољу Сабора и једноставно игнорисао приговоре папских легата, саборски запис је у довољној мери осликао њихов приговор на основу којег би папа Лав могао изразити своју забринутост због привилегија датих Цариградској цркви и посебно њеном архиепископу Анатолију. Након Халкидонског сабора, за Лава ће остати задатак да помири чињенице да је Сабор прихватио његов *Томос* као адекватно исповедање Православља иако је, према његовим мерилима, Сабор био недоследан неким канонима ранијих Васељенских сабора. У почетку Лав није био спреман да жртвује своје еклисиолошке погледе како би се сачувала саборска учења по питању вере. Остао је, дакле, проблем и за царски двор и за Цариградску цркву да убеди папу да је најважнији моменат Сабора у исказивању учења Цркве, а тек потом у исказивању привилегија даих Цариградској цркви. Такође, то је могло бити разумевано као импликација политичког контекста под којим је Лав могао мислити да би ограничавање привилегија које су саборском одлуком дате Константинопољској

<sup>22</sup> Канон 6. Првог Васељенског сабора у Nikeји 325. године: „Нека се држе сџари обичаји да у Еџији и Ливији и Пенџајољу Еџиској у Александрији има власџ над свима њима, џошџо је џо уобичајено и Еџиској у Риму. А, слично је и у Антиохији, и у друџим областима — нека буду сачувана џрвенсџива (џреимућсџива, преџвеџа) црквама.“ Р. Поповић, *Васељенски сабори, Први, Други, Трећи и Четврти — одабрана докуменџа*, Београд 2012, 108. Код текста канона приметити је да Nikeјски сабор не познаје појам универзалног примата, него само појам помесних примата (преџвеџа) у помесним Црквама што само показује да рана Црква није познавала пост-римокатоличко учење о универзалном примату Римског епископа.

<sup>23</sup> Канон 3. Другог Васељенског сабора у Константинопољу 381. године: „Еџиској, џак, Консџанџинопоља нека има џрвенсџиво часџи (преџвеџа тџиџс) џосле Еџискоја Рима, заџошџо је овај (џраг) Нови Рим (νέαυ Ρώμηυ).“

цркви угрозило догматску валидност Халкидонског *Ороса вере* и тиме би црквено јединство било угрожено. Заиста, могло се чинити веома могућим да ће евентуално одбацивање 28. канона Сабора угрозити легитимитет Сабора у Халкидону. Папа је вероватно мислио и о томе да је његов христолошки *Томос* био сасвим довољан да буде легитимитет Сабора сасвим оправдан.

Сви ови различити путеви приласка тако значајном црквеноисторијском догађају који Халкидонски сабор представља, само илуструју колико су хришћански Исток и хришћански Запад имали различита еклисиолошка тумачења.<sup>24</sup> За Исток је ауторитет Васељенског сабора био од неприкосновене важности, док је за Запад било битно и разумевања идентитета Римске Цркве као Апостолског седишта на основу привилегија датих Апостолу Петру којима располаже римски епископ. Имајући ово учење о Петровим привилегијама датих Римској цркви, папа Лав је имао намеру да убеди Цариградску цркву да повуче 28. канон Халкидонског сабора. Иако се то није десило, импликације Халкидонског сабора су показале колико је Цариградска црква битна за хришћански свет и за царски двор у Цариграду, али исто тако и колико је битна улога Римске Цркве за јединство хришћанског света. Недуго након одржавања сабора, цар Маркијан, као заштитиник православне христологије и учења о две природе у Христовој Личности, подржао је у потпуности легитимитет халкидонских канона као и привилегије које су саборском одлуком дате Цариградској цркви. Сматрао је да канони Сабора нису у опречности са канонина ранијих Васељенских сабора. Ипак, Лавов *Томос* је имао велику доктринарну важност, и цар је то знао те је молио римског епископа да потврди царско мишљење о свим делатностима Сабора: „*Најјодобнији епископи светиа скупили су се јод нашим јокровишељством у Халкидон, и након дискусија и исјавних аргументајта јрава вера је јобедила и сви су јрисијали на учење које је изложено у Вашој Посланици, као шито је истина вере била одбрањена... Нека Ваша Светиост јризове Боја у својим молишвама како би нејријашељ био јоражен.*“ (децембар 18, године 451).<sup>25</sup> Иако је имао прилику да види да је чувени канон био споран за папине легате Пасхасија, Лукентија и Бонифатија, као и за апостолску столицу Римске цркве, цар Маркијан је сматрао да је Сабор догонадахнуто прогласио да Црква константинопоља има исте привилегије као и Црква Рима.<sup>26</sup>

Дакле, иако је цар био стављен у незгодан положај због папиног односа према насталим дилемама, цар је, ипак, тражио од папе да се изјасни поводом насталих питања. Иако ће до изјашњавања Римске цркве проћи

<sup>24</sup> S. Wessel, *Ibid.*, 309.

<sup>25</sup> *Epistula Marciani imp. ad Leonem papam*, C, PL 54, 970–972. *Idem* ACO II, 4, 167.

<sup>26</sup> S. Wessel, *Ibid.*, 310.

извесан временски период, 28. канон Халкидонског сабора ће већ заживети у Цркви на Истоку.<sup>27</sup> Проблеми у црквеној заједници ће нарочито бити потрешени питањем ткз. „Акакијевог раскола“,<sup>28</sup> који је настао као спор између Цркве Константинопоља и Цркве Рима, којим се у студији нећемо детаљније бавити с обзиром на примарну студијску тему. Маркијан се можда надао и да понашање папиних легата не мора обавезно значити и истоветно размишљање папе Лава. Међутим, колико год да се и патријарх Анатолије трудио око постизања црквеног јединства у мишљењу, Анатолијева стратегија није имала нарочитог успеха. Лав је изричито ставио до знања да су његови посланици у потпуности пренели његов начин размишљања који је, према њему, импликација ауторитета апостолске катедре. У писму цару, Лав је известио да је његов представник Лукентије у свему био доследан папиним мишљењима и да „не би требало да се сматра да је он био недоследан у својој дужности, нећо да је мисију са усљехом доследно обављао“.<sup>29</sup> Папа је подсетио цара да је Црква однела победу над јересју тако што је исповедила и човештво (човечанство) у Христу, Посреднику између Бога Оца и човека (*Mediator Dei et hominem*), као и да су једине привилегије за које се Црква залаже декрети Никејског сабора из 325. године.<sup>30</sup>

Упркос заузимању за догматски значај Халкидонског сабора, Лав је остао веома удаљен у односу на патријарха Анатолија. Цар Маркијан је био свестан те чињенице и молио је папу да у потпуности обнови заједништво са константинопољским патријархом. И заиста, Лавово поштовање цара, превасходно због његовог залагања за православну побожност, дало је резултата и у месецу мају 454. г. папа је обновио пуноћу црквеног заједништва са Анатолијем, иако је остао критички расположен у односу према њему.

<sup>27</sup> Болотов, В. В., *Ibid.*, 254.

<sup>28</sup> Такозвани „Акакијев раскол“ је раскол у црквеној заједници настао између Римске Цркве и Цркве на Истоку и трајао је више од три деценије, од 482. до 518. године. Римска Црква је за то време из црквених диптиха издацила помен константинопољског патријарха Акакија због црквендржавног документа *Еноџикон*, који се на Западу сматрао издајом халкидонске вере. Римска црква је држала исти дисциплински однос и према Акакијевим наследницима на катедри константинопољских патријараха иако они нису били ни склони монофизитству, нити су били јеретици, али се може рећи да је током трајања овог раскола дошло до прекида канонских односа Западне са Источном црквом. Ипак, залагањем римског епископа Ормизда, раскол је превазиђен, за време византијског цара Јустина I, постигнуто је поновно црквено заједништво између Цркве на Истоку и Цркве на Западу, као што је и уклоњена сенка сумње у важност одлука Халкидонског сабора и његовог теолошког догмата, а у вези са теолошким учењима константинопољских патријараха.

<sup>29</sup> *Leo Magnus, Ep. CIV, 5, Epistula Leonis papae ad Marcianum imp.* (22 m. Maii, anno Dom. 452), PL 54, 992. *Idem ACO II, 4, 57.*

<sup>30</sup> *Ibid.*, *ibid.*

## Закључак

Изванредна царска верска политика помогла је да се богословски догмат Халкидонског сабора учврсти у животу васељенске Цркве, и на Истоку и на Западу. Цар Маркијан је са својом супругом имао значајну улогу у томе као што је његова улога била превасходна у чувању јединства између Цркве на Истоку и Цркве на Западу. Маркијан је имао велико уважавање код римског епископа, а западни цар Валентинијан III је већ током ранијег периода био под потпуним утицајем Римске цркве. Цар Маркијан, разуме се, није био под таквим утицајем; он је више одржавао ту мудру равнотежу ради општег добра у Цркви, свакако, залагајући се за Цркву Константинопоља у периоду нове геополитичке ситуације у свету. Папа Лав му је на томе био особито захвалан, што ће папа додатно увидети и чињеницом што нови цар Источног царства, Лав I, након Маркијанове владавине, неће у толикој мери бити проницљив за црквена питања. Ипак, изузетна верска политика константинопољског царског двора у промовисању IV Васељенског сабора и у неговању јединства Источне и Западне Цркве обезбедила је победу богословског учења Халкидонског сабора, иако ће нова искушења са монофизитима као и будући Акакијев раскол озбиљно нарушити црквени мир. Све ће то довести до одржавања V Васељенског сабора 553. године када је халкидонски богословски догмат још једном потврђен, делимично допуњен (богословска формулација *θεοϊσχιζμα*) и сасвим је, као верско учење о Оваплоћењу Бога Сина осигурао будућност Цркве, за коју су се толико залагали и цар Маркијан, и папа Лав и патријарх Анатолије, који су заједно дали предност вери Цркве над свим другим споредних питањима која би могла да наруше интегритет те вере и јединства црквене заједнице.

### Pastoral and Theological Cooperation of Emperor Marcian and St. Leo the Great for the Preservation of Orthodox Christological Creedal Thought of the Church

*Summary:* This theological scientific topic has the main aim to consider the relationship and connection between the Church and secular imperial authority on preservation of the Orthodox Christian faith in the time of the Ecumenical Council of Chalcedon. The paper also describes the theme of the Christian emperor as it is pointed out in the writings of St. Leo of Rome and St. Flavian of Constantinople. The recognition of the Eutychian heresy and the spiritual and theological struggle against Monophysitism led to the particular rapprochement between Church communities of Constantinople and Rome, as well as to the exceptional cooperation between the emperor of the Eastern Roman Empire, Marcian, and the Bishop of Rome, Pope Leo the Great. Consequently, the cooperation between the imperial government with trustworthy Christian thinkers, in the time of the Council of Chalcedon, led to a complete preservation of Orthodox Christian doctrine about the God-man as the true God Who is the eternal divine Logos and Who has two natures, divine and human.

*Key words:* Church, Chalcedon, Logos, the God-man, Subject, nature, Incarnation.